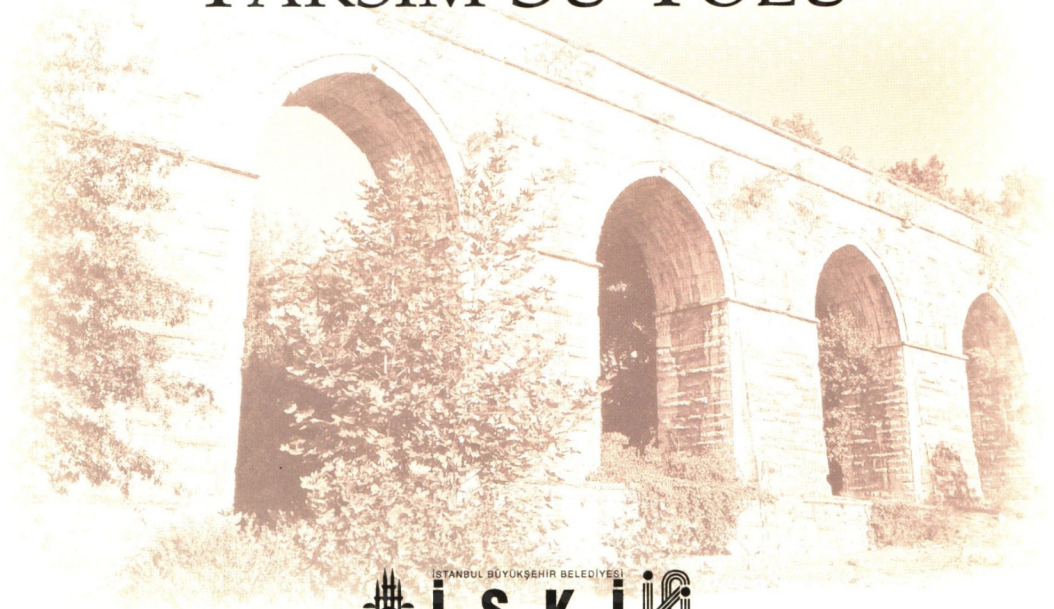

TAKSİM SU YOLU

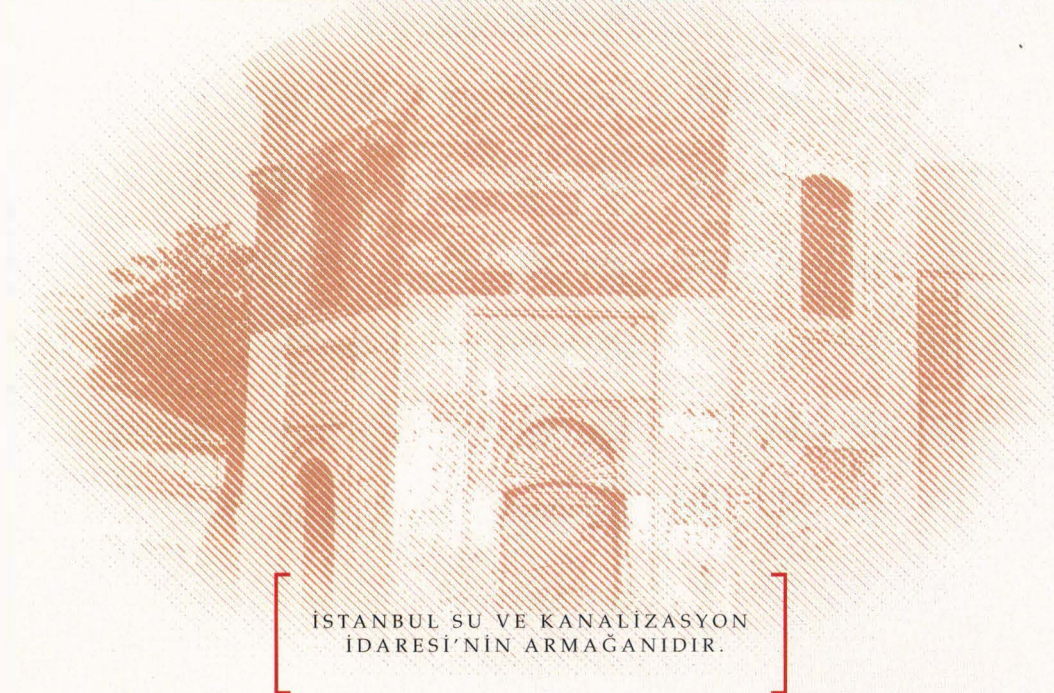
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

İ S K İ

İSTANBUL SU VE KANALİZASYON İDARESİ

TAKSİM SU YOLU

İSTANBUL SU VE KANALİZASYON
İDARESİ'NİN ARMAĞANIDIR.

KEŞFEDİLMEMİŞ İSTANBUL

Dr. Mimar Kadir TOPBAŞ

İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı

İstanbul; fetihten itibaren Anadolu'nun dört bir tarafından gelen insanları bağrına basarken onlara yeni bir kimlik de kazandırıyor. Nesilden nesile aktarılırken daha da zenginleşen, büyüyen bu yeni kimliğin adı "İstanbullu" idi. Düşünce ve davranış biçimi olarak farklı memleketlerden gelenler; gelenek görenekten mimariye kadar imparatorluğun en uç noktasına

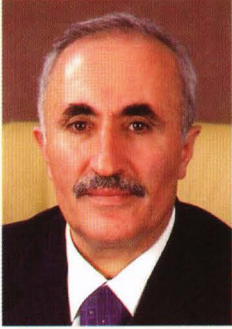
kadar etkileri hissedilen şehrin o kendine özgü rengini, karmaşasını, gelenek göreneklerini, mimarisini, Türkçemizin en hası olan İstanbul türkçesini, Boğaziçi'nin yaşam biçimini, İstanbul'un saymakla bitmez özelliklerini kazanır hasılı "İstanbullu" olurlardı. İstanbul bugün kalabalık, büyük bir metropol ama onun "masal şehir" olduğu, içinde yaşayan herkesin "İstanbullu" olduğu günlerin izi; üzerinden hiç çıkmayacak bir sır gibi duruyor. Şimdi şehrimiz hizmetlerle parlatıldık-

ça, süslendikçe bu sır daha da ortaya çıkıyor. İstanbul'a modern çağın ihtiyaçlarına cevap verecek hizmetleri sunarken tarihi eserlerin korunması ve tanıtılması konusu büyük önem arz etmektedir. Binlerce yıl önce atalarımızın İstanbul'un su sorununa bulduğu çözümlerin oluşturduğu su yapıları, İstanbul'un keşfedilmemiş turizm değerlerinin sadece bir bölümüdür.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak İstanbul'un bütün tarihi yapılarını olduğu gibi bu tesislerimizi de kendilerine has dokularını bozmadan ihya etmeye kararlıyız. Kültürel mirasımızın en önemli öğelerinden olan tarihi çeşmelerimizi, sebillerimizi birer birer hayata döndürmenin gayreti içerisindeyiz. Tarih boyunca şehri yönetenlerin ortak sorunu olan İstanbul'a su getirmek meselesini; estetik, mimari ve devrin teknolojisi açısından büyük özellikleri olan yapılarla çözen ecdadımızın gayretlerini bulacağınız bu kitabın, şehrimizin bugünkü ve yarınki sakinlerine İstanbul'un zenginliklerini tanıyarak sahip çıkmalarına büyük katkılar sağlayacağına gönülden inanıyorum.

SU MEDENİYETİNİN BAŞŞEHİRİ İSTANBUL

Dursun Ali ÇODUR
İSKİ Genel Müdürü

*“Niçin kestiler suyum
Kim çaldı pirinç lülemi
Ne zaman nasıl gömüldüm toprak-
lara?”*

İstanbul aşığı Reşat Ekrem Koçu kaybolup giden bir çeşmenin feriyadını mısralarında böyle anlatmış. Uzun yıllar İstanbul’a, İstanbullulara hayat veren ve her sokakta bulunan çeşmeler evlerden su akmasıyla birlikte gözden ve gönülden uzak-

laşmışlar. Tarihi eserlere sahip çıkma bilinci uzun yıllar boyunca ihmal edildiğinden çeşmeler İstanbulluya küsmüş, tıpkı şiirde olduğu gibi kimi kendini yer altına saklamış, kimi yerle bir edilmiş, kimi hoyrat ellerin kurbanı olup lülelerini çaldırmış. Bütün bu olumsuzluklara rağmen İSKİ olarak ayakta kalan çeşmelerimizi can suyuyla yeniden hayata döndürmenin çabası içerisindeyiz.

Bunu sağlamak için de üniversiteler ve diğer kurumlar ile işbirliği halinde çok kapsamlı bir restorasyon programı yürütüyoruz. İSKİ olarak, mülkiyeti Vakıflar ve belediyelerde olan 22 çeşmenin restorasyon ve yeniden tasarımıyla projelerini hazırlayarak onarımını gerçekleştirdik.

İstanbul’un birbirinden değerli ve paha biçilmez eserlere ev sahipliği yaptığını biliyoruz. Bunların en önemlilerinden biri de Taksim Su Yolu tesisleridir. Yeniköy’den Kasımpaşa’ya kadar Avrupa yakası sahillerinin ve Beyoğlu ile Galata civarının su ihtiyacını karşılamak üzere inşa edilen su yapılarını tanıtarak ülkemizin turizmine kazandırmak istiyoruz.

Bugün biliyoruz ki kurtardığımız, yeniden inşa ettiğimiz ya da tanıtımına katkıda bulunduğumuz sadece eski İstanbul’un küçük bir sokağını bekleyen zarif çeşmesi ya da bir su yapısı değil aynı zamanda bize ait değerler, kültürümüz, maddi ve manevi mirasımızdır.

TAKSİM SU YOLU TESİSLERİ

Taksim Su Yolu tesisleri Boğaziçi'nde Yeniköy'den Kasımpaşa'ya kadar Avrupa yakası sahillerinin ve Beyoğlu ile Galata civarının su ihtiyacını karşılamak üzere 1731 yılından itibaren 1839 yılına kadar geçen sürede muhtelif aşamalarda inşa edilen su yapıları bütünüdür. Fetih'ten itibaren Haliç'in kuzeyinin artan nüfusunun su ihtiyacını karşılamak için ilk olarak III. Ahmet Bahçeköy'den su getirmek istemiş ancak Patrona Halil isyanının sebebiyle bu teşebbüsü yarım kalmıştır. 1730 yılında tahta çıkan I. Mahmut 1731 yılında Taksim Su Yolu'nu hizmete almıştır. Bu ilk çalışmadan sonra ilaveler ve düzeltmelerle Taksim Su Yolu son şeklini almıştır. Bahçeköy civarında yapılmış olan Topuzlu, Valide, II. Mahmut bentlerinin ve Balaban deresi, Valide, Kameriçe, Sultan Mahmut, Acıbayırı katmalarının sularını alarak Bahçeköy ve Sultan Mahmut kemerinden geçerek Acıelma, Derbent, Maslak, Ayazağa, Zincirlikuyu, Mecidiyeköy, Şişli, Harbiye güzergahından Taksim'deki su deposu ve maksemde son

bulur. Maksemde su, üç bölgeye taksim edildiği için bu bölgeye Taksim adı verilmiştir. 1731 yılında 13,5 lüle su veren sistem Topuzlu Bendi'nin yapılması ile 23,5 lüle su vermiştir. İlerleyen yıllarda I. Abdülhamit devrinde kıs-

men tamiratlar yapıldığı, Cezayirli Gazi Hasan Paşa'nın Topuzlu Bendi'ni yükselttiği, Sadrazam Yusuf Paşa'nın katmalar ilave ederek suyu çoğalttığı ve kendilerine ne kadar su tahsis edildiği Taksim Maksemi'ne konulan kitabelerde ifade edilmiştir. Taksim Su Yolu sisteminde daha sonra Valide Bendi yapılmış ve su miktarı 23 lüle kadar artırılmıştır. Ayrıca Kırkçeşme suyu sistemi-ne bir bağlantı yapılarak gerektiği durumlarda İstanbul yakası da bu sistemden beslenmiştir. 19. yüzyılda bölgenin nüfusu daha da artmış ve son olarak II. Mahmut kendi adıyla anılan bir bent

I. MAHMUD

inşa ettirmiştir. Taksim Su Yolu ile 1890 yılında toplam 622 yere (141 çeşme, 6 sebil olmak üzere) toplam 6131 m³/gün (Vakıf Defterleri'ndeki tahsislere göre 10700 m³/gün) su ulaştırılmaktaydı.

— TAKSİM MAKSEMI —

— TOPUZLU BENT —

TAKSİM SU YOLU BENTLERİ

Taksim Su Yolu, I.Mahmut zamanında hizmete girmiş bentler ise daha sonraki yıllarda yapılmıştır. Sistemi besleyen üç bent Kağıthane deresinin kollarından Acielma deresi kolları üzerine inşa edilmiştir. Taksim Su Yolu ilk inşa edildiği yıllarda derelerin suları küçük bağlamalar yapılarak kabartılır ve içi sırlı künkli isale hattı ile Taksim Meydanı'ndaki su deposuna ve makseme ulaştırılırdı. Sistemin su ulaştırdığı bölgelerin su ihtiyacını karşılayan tesis artan nüfusla beraber doğan su ihtiyacını karşılamayınca bentler inşa edilmiştir.

TOPUZLU BENT

I. Mahmut zamanında (1730-1754) yapılmıştır. Asıl adı da I.Mahmut bendidir. Vaktiyle çıkıntılı kısımların ikişer yanında birer zincirle asılı 21,5 cm çapında 4 adet küre olduğu için Topuzlu Bent olarak anılmıştır. Kağıthane deresine katılan Acielma deresinin Bahçeköy'deki Eskibağlar kolu üzerine inşa edilmiştir. Başlangıçta bendin yüksekliği 14 zira (10,612 m) iken 1786 yılında Cezayirli Hasan Paşa tarafından 18 zira (13.644 m)'ya yükseltilmiştir.

Yapım Yılı	: 1750
Uzunluk	: 80,65 m
Derinlik	: 13.74 m
Kret Genişliği	: 5,47 m
Taban Genişliği	: 7,00 m
Drenaj Alanı	: 0,92 km ²
Verilen Su Miktarı	: 24 lüle

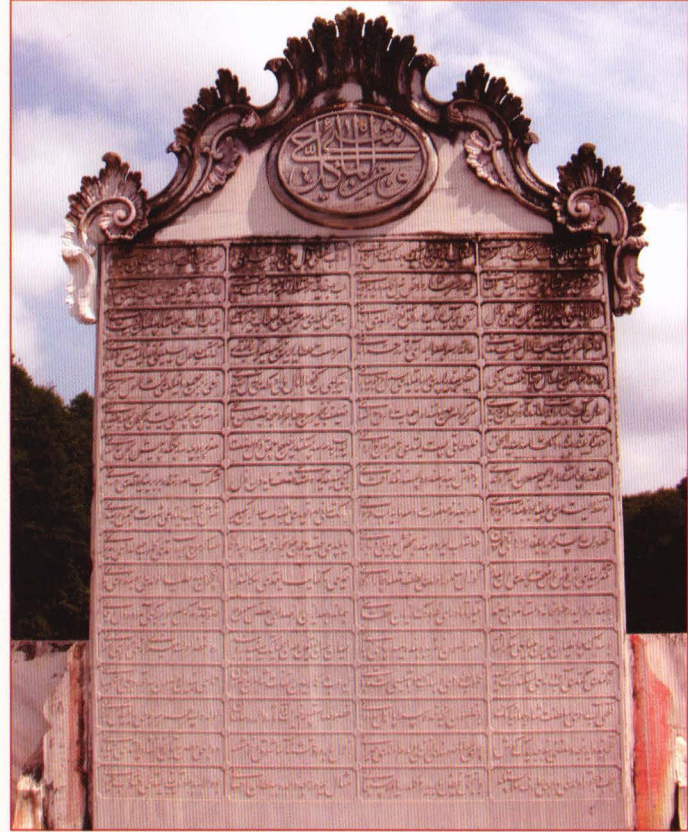

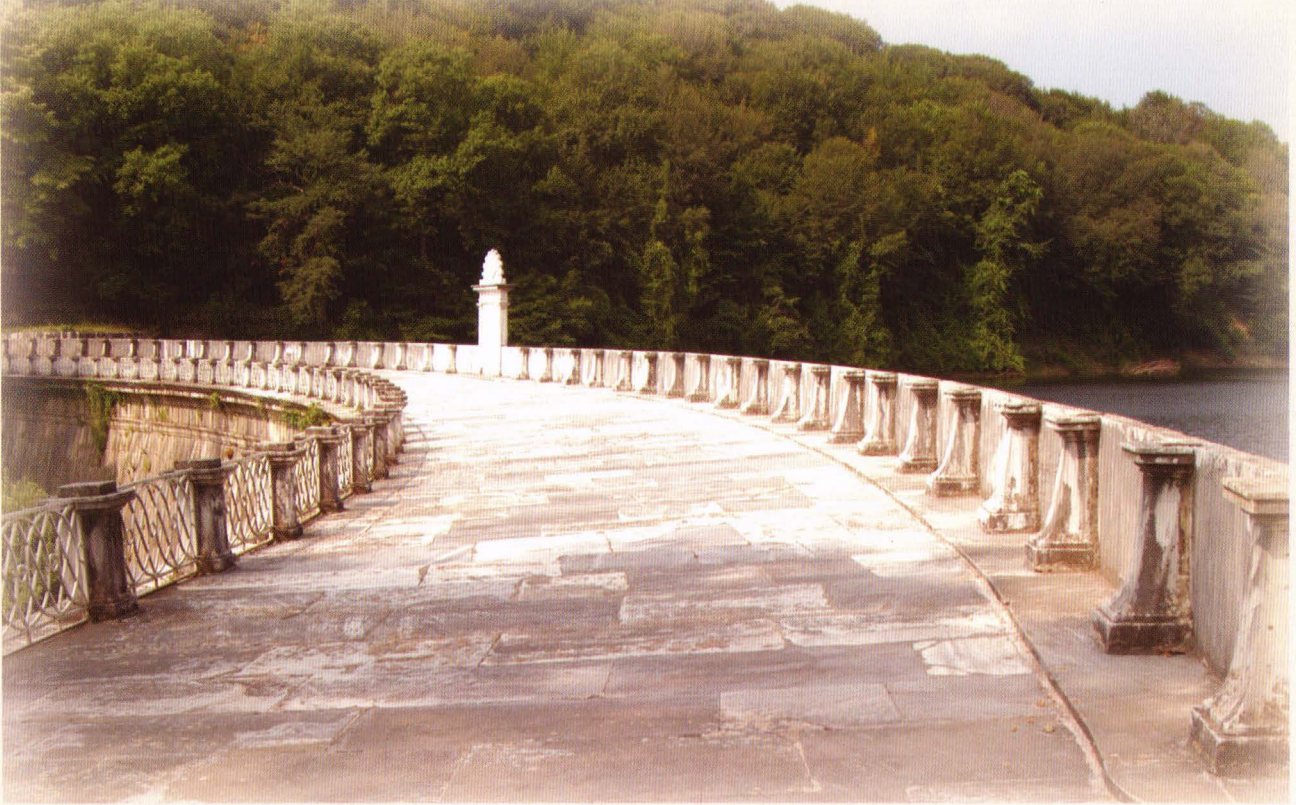
VALİDE BENDİ

VALİDE BENDİ

III.Selim zamanında inşa edilmiştir. Taksim Su Yolu bentlerinin ikinci inşa edilen bendidir. III. Selim'in annesi Mihrişah Sultan tarafından yaptırılmıştır. Bu bent Acielma Deresi'nin kollarından olan Arabacı Mandırası Deresi'nin doğu kolu üzerindedir. Valide Bendi, Taksim Su Yolu sistemi içerisinde olmasına rağmen bendin altındaki ayrılan ikinci bir galeri ile Kırkçeşme sistemine de su vermektedir.

Yapım Yılı	: 1796
Uzunluk	: 103,90 m
Derinlik	: 11,25 m
Kret Genişliği	: 4,75 m
Taban Genişliği	: 6,32 m
Drenaj Alanı	: 1,83 km ²
Verilen Su Miktarı	: 56 lüle

II. MAHMUD BENDİ

II. MAHMUT BENDİ

II. Mahmut döneminde (1808-1839) tarafından Arabacı Deresi'nin batı kolu üzerine inşa edilmiştir. Bend-i Cedit (Yeni Bent) olarak da anılan bent kemer şeklindedir ve yapı tekniği olarak Avrupa'da aynı devirde yapılanlar kadar iyidir. Bendin tam ortasında kasidesini Ziver'in hattını meşhur hattat Mustafa İzzet'in yazdığı bir kitabe konmuştur. Kitabenin başındaki II. Mahmut'un tuğrası ise ışın şeklinde çubuklarla süslenmiştir. Kitabe önceki yıllarda çalınmaya çalışılırken tuğra kısmı bendin içine düşmüş gerekli onarımdan sonra da İSKİ Genel Müdürlüğü girişine yerleştirilmiştir.

Yapım Yılı	: 1839
Uzunluk	: 101,55 m
Derinlik	: 15,45 m
Kret Genişliği	: 6,90 m
Taban Genişliği	: 9,40 m
Drenaj Alanı	: 0,83 km ²
Verilen Su Miktarı	: 73 lüle

TAKSİM MAKSEMİ

Taksim sözcüğü bölme, bölerek dağıtma anlamına gelir. Maksem veya maksim ise taksim edilen yer demektir. I.Mahmut tarafından yaptırılan su yolunun şehre dağıtıldığı yer olan Taksim Maksemi sekiz köşeli bir yapıdır. Su dağıtımı için inşa edilen bu yapı Türkiye'nin en bilinen meydanlarından biri olan Taksim Meydanı'na ve bu su yoluna adını vermiştir. Miladi 1732 yılında yapılan bina İstiklal Caddesi ile Taksim Sokağı köşesindedir. Toplam 24 adet lüle bulunan maksemin içinde ayrıca Cezayirli Gazi Hasan Paşa ve Sadrazam Yusuf Paşa hakkında birer kitabe bulunmaktadır. Maksemin giriş kapısındaki pencerinin her iki tarafına da çift kuş yuvaları yapılmıştır.

LÜLE

Osmanlı su tesislerinde su belirli debilerle dağıtılır ve mutlaka ölçülürdü. Suyun debisini ölçmek ve aynı zamanda dağıtım yapabilmek için dikdörtgen şeklinde, genellikle mermerden bir sandık yapılır ve suyun fazla geldiği zamanlarda taşabilmesi için yan tarafına da bir savak ilave edilirdi. Savaklardan akan su ziyan olmaz yine dağıtım şebekesine katılırdı. Sandığın kenar yüzüne de pirinçten yapılmış kısa borular yerleştirilir ve çapı 26 mm olan borudan akan suyun debisine “1 lüle” denir. Bir lülelik debi 36 lt/dakika’dır. Lüleden daha küçük birimler, kemiş, masura, çuvaldız ve hilal olarak anılmaktadır.

1 Lüle		52 m ³ /gün
1 Kemiş	1/4 lüle	13 m ³ /gün
1 Masura	1/8 lüle	6,5 m ³ /gün
1 Çuvaldız	1/32 lüle	1,63 m ³ /gün
1 Hilal	1/64 lüle	0,83 m ³ /gün

TERAZİLER

SU TERAZİLERİ

Osmanlı döneminde yapılan isale hatları ve şebekelerde çok sayıda su terazisi yapılmıştır. Pompa sisteminin olmadığı dönemlerde inşa edilen bu yapılar bileşik kaplar prensibine göre çalışan basıncı ayarlayan yapılardır.

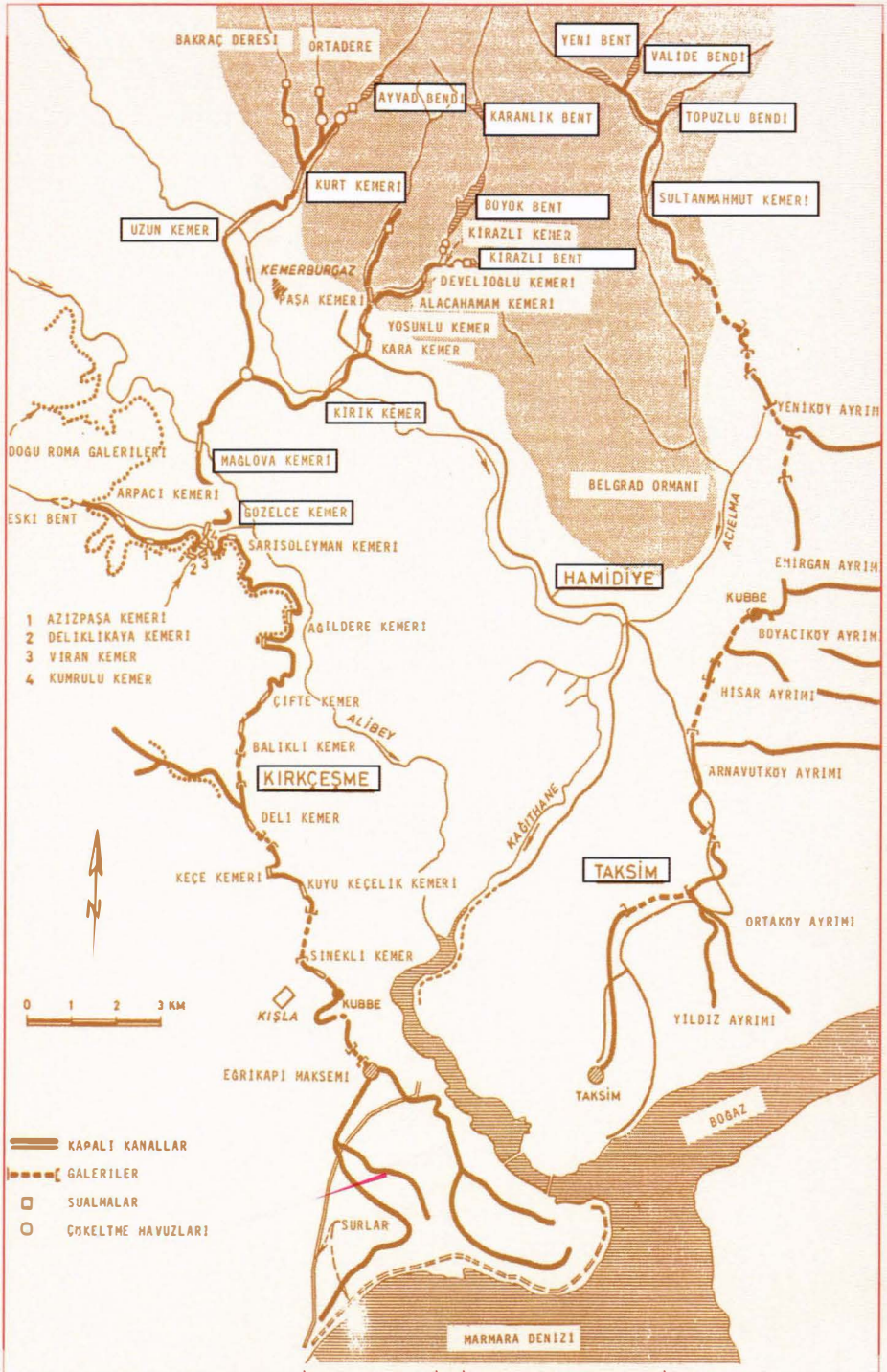
KÜNK

Osmanlılar su isalelerinde künk kullanmışlardır. Künklerin iç çapı ziram denilen mimar arşınının yirmidörtte biri olan parmak ile hesaplanır. 1 parmak bugünkü ölçülerle 1.35 cm'dir ve genellikle 6 veya 7 parmak künk kullanılır. Künkleri döşemek için açılan hendek yeniden toprakla doldurulduğu zaman çeşitli meydana gelebilecek deformasyonları önlemek için künklerin birleşim yeri bir çeşit sıva ile izole edilirdi. Osmanlılar 6 ölçü keten yağı, 8 ölçü kalker taşı tozu ve bir ölçü pamuğu karıştırarak elde ettikleri macunla künkleri birleştirirlerdi. Bu macun birkaç ay plastik vasfını korur ve ardından taş gibi sertleşirdi.

KAYNAKÇA

İstanbul'un Osmanlı Dönemi Su Yolları / Prof.Dr. Kazım Çeçen
İSKİ Yayınları - İstanbul 2000
Osmanlı Su Medeniyeti Uluslar arası Sempozyum Bildiriler Kitabı
İSKİ Yayınları - İstanbul 2000
Taksim ve Hamidiye Suları / Prof.Dr. Kazım Çeçen
İSKİ Yayınları - İstanbul 1992
Osmanlı İmparatorluğu'nun Doruğu 16.yy Teknolojisi
İSKİ Yayınları - İstanbul 2000

KIRKÇEŞME, TAKSİM VE HAMİDİYE SULARININ İSALE HATTI

İSKİ

YAPIM: ARTUS / 0212 347 02 20

ISBN: 975 - 6582 - 53 - 7